

Αυτοβιογραφικές αφηγήσεις του αντιδικτατορικού αγώνα. Αναστοχαστικότητα και ερμηνευτικές πλαισιώσεις της πολιτικής στράτευσης σε συνθήκες υψηλού ρίσκου

Νίκος Σερντεδάκις

I. Εισαγωγή

Η μελέτη των πρώτων μεταπολεμικών δεκαετιών, της δικτατορίας και της μεταπολίτευσης, ιδίως όσον αφορά στις κοινωνικές και τις πολιτισμικές τους διαστάσεις, συγκριτικά προς τις προηγούμενες ιστορικές περιόδους, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι βρίσκεται ακόμα σε ένα πρώιμο στάδιο. Στη σχετική βιβλιογραφία παρατηρείται ένας υπερπληθωρισμός σε μελέτες που επικεντρώνονται στα πολιτικά δεδομένα της περιόδου, τις εκλογικές αναμετρήσεις, τις διεργασίες εντός του κομματικού συστήματος, την εξωτερική πολιτική και την οικονομία. Ταυτόχρονα στην ευρύτερη κοινωνιολογική γραμματεία έχουν εδραιωθεί συνεκτικές μεγάλες αφηγήσεις που επιχειρούν να αναδείξουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού, τους όρους ένταξής του στο διεθνές γεωπολιτικό περιβάλλον και κυρίως τις ιδιαιτερότητες και την ιδιοτυπία της συγκρότησής του.

Ως προς τη θεματική, που ενδιαφέρει την παρούσα μελέτη περισσότερο, εκείνη της συλλογικής δράσης κατά τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες, μπορούμε να σημειώσουμε την εμφάνιση ορισμένων ερευνών, οι οποίες επιχειρούν να καλύψουν το κενό που εντοπίζεται στην ανάδειξη δύσκολα αδράξιμων, αλλά επίσης εξαιρετικά κρίσιμων, διεργασιών που συντελούνται στο μικρο- και μεσο-επίπεδο της κοινωνικής αλληλόδρασης.¹ Ειδικότερα, η έρευνα για τη συγκρότηση της νεολαίας ως ιδιαίτερης κοινωνικής κατηγορίας, ιδιαίτερης λόγω της ανάπτυξης πρόδηλα διακριτών στυλ ζωής, επικοινωνίας, καθημερινότητας και βιώματος μάλλον βρίσκεται στο αρχικό της στάδιο. Αυτή η παρατήρηση, σχετικά με την έλλειψη μελετών που δίδουν έμφαση στην κοινωνική και την πολιτισμική διάσταση της ζωής των νέων αποτυπώνεται στο κείμενο της Έφης Αβδελά (2011) κατά την παρουσίαση των πρακτικών του συνεδρίου για την ελληνική νεολαία στον 20^ο αιώνα. Ένα συνέδριο που αναδεικνύει τη δυναμική πολλών νέων ερευνητών, προερχόμενων από διαφορετικές επιστημονικές πειθαρχίες, οι οποίοι στο ερευνητικό πεδίο τολμούν και ξεπερνούν άγονες διαχωριστικές γραμμές και επιστημονικού τύπου εγωισμούς που φαίνεται να δομούν τις διαμάχες για την πρωτοκαθεδρία στην επίπλαστη ιεραρχία των επιμέρους επιστημονικών πεδίων στο χώρο των κοινωνικών σπουδών.

Το ερώτημα που τίθεται, λοιπόν, αφορά στους τρόπους με τους οποίους μπορούμε να μελετήσουμε πλευρές της κοινωνικής και πολιτισμικής πραγματικότητας των νέων και μάλιστα εκείνες που μπορούν να μας οδηγήσουν σε κάποιες πρώτες σκέψεις για τους όρους της πολιτικής τους στράτευσης και της συγκρότησης της ιδιαίτερης ταυτότητάς τους. Για τις ανάγκες αυτής της παρουσίασης, επέλεξα να διακινδυνεύσω στο δύσβατο μονοπάτι ενός πεδίου στο οποίο διασταυρώνονται παγιωμένα ρεύματα θεωρητικής παραγωγής και ερευνητικών εγχειρημάτων. Γενικά θα μπορούσε να οριστεί ως το σύγχρονο, μετά την πολιτισμική στροφή στις ανθρωπιστικές και τις κοινωνικές επιστήμες, πεδίο μελέτης των

¹ Ενδεικτική η έκδοση δύο σημαντικών συλλογικών τόμων με σχετικές εισηγήσεις από αντίστοιχα επιστημονικά συνέδρια: Ρήγος Α., Σεφεριάδης Σ., Χατζιβασιλείου Ε., (2008) και Καραμανωλάκης Β., Ολυμπίτου Ε., Παπαθανασίου Ι., (2010), αλλά και σημαντικές διατριβές γύρω από τη νεότητα και τη συλλογική δράση στις δύο πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες: Λαμπροπούλου (2009) Κατσάπης (2007).

αφηγήσεων, το οποίο επηρεάζει σημαντικά μια εξίσου σημαντική στροφή και τροφοδοτεί ένα έντονο διάλογο στη σύγχρονη κοινωνιολογία, ειδικότερα για τη μέθοδο και το περιεχόμενο του κοινωνιολογικού διαβήματος στις σύγχρονες κοινωνίες.

II. Αυτοβιογραφικές αφηγήσεις και βιογραφική έρευνα.

Προς το τέλος της δεκαετίας του 1960, η αφηγηματική και η βιογραφική στροφή στην κοινωνιολογία, υποδηλώνει αφενός τη σταδιακή ανατίμηση των ποιοτικών μεθόδων στην κοινωνική έρευνα και αφετέρου τη μετατόπιση πολλών ερευνητικών εγχειρημάτων προς τη μελέτη της βιωμένης εμπειρίας και των νοημάτων με τα οποία οι δράντες επενδύουν τη δράση τους, νοημάτων που μπορούν να εντοπιστούν στις τροποποιούμενες αφηγήσεις των δρώντων προς τα εκάστοτε ακροατήρια τους. Τούτη η μετατόπιση δεν περιορίζεται βέβαια στην επιλεκτική και κατά περίπτωση προσχώρηση σε μια μόδα ή σε ένα πρόσκαιρο νέο ερευνητικό ή επιστημονικό ρεύμα. Αφορά ευρύτερα μια επιστημολογικού περιεχομένου επιλογή που στο σκληρό της πυρήνα προκρίνει έναντι των αιτιωδών εξηγήσεων, τις αρχές μιας κατανοητικής κοινωνιολογίας (Τσιώλης 2006, 46).

Όμως, ένα από τα προβλήματα που εντοπίζεται στις σύγχρονες τάσεις που περιγράψαμε αφορά στην απουσία ενός εδραίου προβληματισμού περί της ιστορικότητας των κοινωνικών φαινομένων. Οι νέοι ερευνητές επικεντρώνονται στην περί μεθόδου συζήτηση και στη συλλογή ενός πλήθους βιογραφικών συνεντεύξεων, δίδοντας έμφαση σε κρίσιμες μεν πλευρές της συγχρονίας, αδυνατώντας όμως να πλαισιώσουν ιστορικά το αντικείμενο της έρευνάς τους. Υπό αυτήν την έννοια ίσως μπορεί να ερμηνευθεί η απουσία μελετών με αντικείμενο αυτοβιογραφικά κείμενα τόσο στο χώρο της κοινωνιολογίας, αλλά ίσως και ευρύτερα στο χώρο των ιστοριών ζωής, στην Ελλάδα.²

Σύμφωνα με τον Τάκη Καγιαλή (1996, 337) «Τα ελληνικά αυτοβιογραφικά κείμενα [...] αντιμετωπίζονται σχεδόν αποκλειστικά ως βοηθήματα είτε για την ιστορική είτε για τη φιλολογική έρευνα». Ως προς την ιστορική έρευνα θα υποστηρίξει «τα κείμενα χρησιμοποιούνται ως μαρτυρίες, από τις οποίες αντλούμε ή διασταυρώνουμε πληροφορίες για πρόσωπα και γεγονότα ή ως τεκμήρια για την ιστορική μελέτη των συνειδήσεων και των ιδεολογιών». Από τη σκοπιά της φιλολογικής κριτικής θα αναπτυχθεί ένας λόγος επικριτικός προς εκείνες τις προσεγγίσεις που εκλαμβάνουν τα αυτοβιογραφικά εγχειρήματα ως πιστές και άδολες αποτυπώσεις της βιωμένης ιστορίας του εκάστοτε αυτοβιογραφούμενου, ο οποίος οφείλει να πληροί τα κριτήρια ενός ιδανικού προτύπου, συχνά διαμορφωμένου στο πλαίσιο της εθνικής ιδεολογίας. Υπό τον επηρεασμό των σύγχρονων ρευμάτων, ο αντίλογος θα προτάξει ένα λόγο περί κατασκευής που κατά τη γνώμη μου προοπτικά καταλήγει στην αποδυνάμωση της χρήσης των αυτοβιογραφιών στο πλαίσιο των κοινωνικών και των ανθρωπιστικών επιστημών. Αντί της έννοιας της κατασκευής επιλέγω να αντιμετωπίζω τα αυτοβιογραφικά κείμενα υπό την οπτική της αναστοχαστικότητας, μιας ιδιότητας που χαρακτηρίζει με όρους κοινωνικής οντολογίας όλα τα κοινωνικά άτομα.

Συνοπτικά, κάθε κοινωνικό άτομο, καταστατικά αδύναμο να συλλάβει όλες τις πλευρές του κοινωνικού και φυσικού κόσμου που κάθε στιγμή τον περιβάλλουν, οφείλει επιλεκτικά να διαμορφώσει ή/και να εσωτερικεύσει μια σειρά από

² Παρά ταύτα, ενδεικτικά, μια πρόσφατη πρωτότυπη έρευνα που συνδυάζει τη μελέτη αυτοβιογραφικών γραπτών πηγών και βιογραφικών συνεντεύξεων στο Τζανάκης (2012). Για τη βιογραφική έρευνα στην Ελλάδα βλ. Tsiolis & Papaioannou (2011).

αντιληπτικά σχήματα, ικανά αφενός να μειώσουν την περιρρέουσα κοινωνική πολυπλοκότητα και αφετέρου απαραίτητα για να το οδηγήσουν στη συγκρότηση μιας κοσμοεικόνας, ιδιαίτερα κρίσιμης για τη διαμόρφωση της δικής του ταυτότητας (Κονδύλης 2001) Η μείωση της κοινωνικής πολυπλοκότητας, η αποτύπωση μιας συνεκτικής κοσμοεικόνας και η συγκρότηση μιας όσο το δυνατόν περισσότερο εδραίας ταυτότητας, καθώς δεν ολοκληρώνεται άπαξ, παραμένει μια ανοικτή στο χρόνο και στο περιεχόμενο διαδικασία, στο πλαίσιο της οποίας ο αναστοχαστικός μηχανισμός κατέχει κεντρική θέση (Μπεκ και Ζίγκλερ, 2000). Υπό αυτήν την έννοια, τα αυτοβιογραφικά κείμενα, οι γραπτές μαρτυρίες για τη διαδρομή του βίου, μπορούν να αντιμετωπισθούν ως αναστοχαστικά εγχειρήματα, τα οποία όπως είναι προφανές αρθρώνονται για να υπηρετήσουν ποικίλες στοχεύσεις του γράφοντος υποκειμένου κατά τη χρονική στιγμή της συγγραφής. Οι ανασυγκροτήσεις της βιογραφικής διαδρομής από μια παροντική σκοπιά και υπό μια μελλοντική προοπτική, κατά την άποψή μου, δεν ακυρώνει την αξία χρήσης των αυτοβιογραφικών κειμένων για την κατανόηση πλευρών του παρελθόντος. Κρατώντας ως δεδομένο ότι ο αυτοβιογραφούμενος αφηγείται την προσωπική του εκδοχή για συμβάντα και γεγονότα, για συναισθήματα και εμπειρίες του παρελθόντος, φιλτραρισμένα από τις επιλογές που τον έχουν οδηγήσει στο παρόν, είμαστε σε θέση να αναλύσουμε το αυτοβιογραφικό υλικό αναζητώντας τους όρους νοηματοδότησης ενός βίου που παρά τα παραπάνω δεν είναι ακραία εφήμερος, αλλά φέρει τα αποτυπώματα μιας «μαστορευμένης» συνέχειας στο χώρο και στον χρόνο. Σε τέτοια αναστοχαστικά εγχειρήματα είμαστε σε θέση να αναζητήσουμε πλευρές της κοινωνικής και πολιτισμικής συγκρότησης που έχουν λειτουργήσει ως νοηματοθετικό πλαίσιο της διϋποκειμενικά συγκροτημένης βιογραφικής διαδρομής ατόμων και ευρύτερων κοινωνικών ομάδων που μοιράζονται κοινά χαρακτηριστικά και τρόπους ζωής.

Μεθοδολογικά, η ανάλυση των προσωπικών αφηγήσεων: α) είναι σε θέση να συμβάλλει στη θεωρητική συζήτηση για τη σχέση ατόμου-κοινωνίας, δίδοντας έμφαση «στην κοινωνική και πολιτισμική δυναμική, διαμέσου της οποίας τα άτομα κατασκευάζουν τον εαυτό τους ως κοινωνικά δρώντα υποκείμενα», β) διαμορφώνει τους όρους ανάδειξης της αφηγηματικότητας ως μιας μάλλον παραμελημένης διάστασης, εξαιρετικά σημαντικής όμως για τη συγκρότηση του εαυτού. Πρόκειται για μια διαδικασία που καθορίζεται από υφιστάμενες πολιτισμικά διαθέσιμες μορφές αφήγησης, οι οποίες με ένα τρόπο «επιβάλλουν τη δική τους λογική τόσο των ιστοριών ζωής όσο και του ίδιου του βίου», γ) αναδεικνύει τις διαστάσεις της υποκειμενικότητας στη διαλεκτική της σχέση με τη διϋποκειμενικότητα: οι αφηγήσεις ζωής διαμορφώνονται σε συγκεκριμένο ιστορικό χρονικό και κοινωνικό πλαίσιο, διασυνδέοντας την ατομική βιογραφική διαδρομή με ευρύτερες αφηγήσεις των συλλογικοτήτων εντός των οποίων κάθε φορά αρθρώνεται. Επομένως, σημαντικό ρόλο για τη διαμόρφωση και την ανάλυση των ιστοριών ζωής διαδραματίζει η χρονική στιγμή ενεργοποίησης της αφήγησης, η οποία προσδιορίζει τον τρόπο με τον οποίο εκτίθενται «οι εμπειρίες, οι αναμνήσεις και οι ερμηνείες των επιμέρους συμβάντων» που εκτίθενται κατά την αφήγηση (Maynes, Pierce and Laslett, 2008:2-3).

Με τούτες τις απαραίτητες διευκρινήσεις θα επιχειρήσω να πειραματιστώ με την ανάλυση δύο αυτοβιογραφικών κειμένων που θεματικά εκκινούν από τις παραμονές της δικτατορίας και εκτείνονται μέχρι τα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης. Παρενθετικά να σημειώσω ότι μετά τη μεταπολίτευση η έκδοση αυτοβιογραφικών κειμένων και κυρίως μαρτυριών γνώρισε μια εκρηκτική άνοδο. Όπως σημειώνει η Ιωάννα Παπαθανασίου σε κείμενο της που γράφεται το 1996, η εκδοτική παραγωγή έως τότε φαίνεται να υπερβαίνει τα 300 βιβλία, τα οποία

εστιάζονται στην ιστορία της ελληνικής αριστεράς κατά την κατοχή, τον εμφύλιο και τη μετεμφυλιακή περίοδο. Αντίθετα κείμενα μαρτυρίες ή αυτοβιογραφικά κείμενα σχετικά με τη δεκαετία του '60 ή τη δικτατορία είναι σπανιότερα. Από τούτο το σχετικά μικρότερο κατάλογο κειμένων επέλεξα τα βιβλία του Τάσου Δαρβέρη και του Στέργιου Κατσαρού, καθώς οι δύο συγγραφείς, παρά τις διαφορετικές τους αφετηρίες και απολήξεις, θα συμβαδίσουν για κάποιο χρονικό διάστημα ως στελέχη της οργάνωσης Λαϊκή Πάλη (αρχικά Σπουδαστική Πάλη), ως συγκατηγορούμενοι στη δίκη για την απόπειρα βομβιστικής επίθεσης στην έκθεση Θεσσαλονίκης και ως συγκρατούμενοι στις φυλακές μετά την καταδίκη τους.

III. Αυτοβιογραφήσεις της δυναμικής αντίστασης.

Χρονολογικά προηγούμενη, η πρώτη έκδοση του βιβλίου του Τάσου Δαρβέρη, με τίτλο *Μια ιστορία της νύχτας, 1967-1974* αφιερωμένη στον Στέργιο (Κατσαρό;), περιέχει ένα πρόλογο του συγγραφέα στον οποίο δηλώνεται το αυτοβιογραφικό περιεχόμενο του κειμένου που θα ακολουθήσει και επιχειρείται η παρουσίασή του ως ενός ημι-μυθιστορήματος, για να αποσεισθούν οι πιθανές αιτιάσεις για τη μερικότητα της μαρτυρίας έναντι μιας καθολικότερης, ιστορικού τύπου, συγγραφής για τα χρόνια της δικτατορίας (σελ. 42-43). Σ' αυτή τη λογική εντάσσεται και η επιλογή του συγγραφέα να αφηγηθεί την ιστορία του σε τρίτο πρόσωπο, ως ο Λάμπρος, όχι τόσο για να υποβάλλει την ιδέα της αμεροληψίας του αφηγητή, αλλά όπως επισημαίνει στην εισαγωγή στη δεύτερη έκδοση του βιβλίου ο Γιάννης Παπαθεοδώρου, για να δηλώσει «μια απόσταση απέναντι σε μια παρελθοντική ταυτότητα» (σελ. 13). Αλλά ίσως η επιλογή της τριτοπρόσωπης γραφής να θέλει να δηλώσει κάτι παραπάνω: τους διαφορετικούς όρους βίωσης του εαυτού στις έκτακτες συνθήκες της δικτατορίας, δηλώνοντας τη βιογραφική τομή που σήμανε για το συγγραφέα η έλευσή της και την ασυνέχεια της στις συνθήκες ομαλότητας της μεταπολίτευσης που θα ακολουθήσουν.

Όπως μας πληροφορεί ο Αντώνης Λιάκος στην ίδια εισαγωγή (σελ. 17), «Ο Τάσος Δαρβέρης γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1944, γόνος μιας εύπορης και με επιρροή οικογένειας, κεντρικής στην κοινωνία της Θεσσαλονίκης, ο πατέρας του μεγαλοπαράγοντας της Δεξιάς». Απόφοιτος του Ανατόλια, θα σπουδάσει Φυσική, εγγραφόμενος αρχικά στο Πανεπιστήμιο του Μπέρκλεϊ, και αργότερα στο πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης, όπου θα ενσωματωθεί στο προδικτατορικό φοιτητικό κίνημα, θητεύοντας στις γραμμές της ΟΜΛΕ και της ΠΠΣΠ.

Η εκδήλωση του πραξικοπήματος θα αιφνιδιάσει τα μέλη της οργάνωσης, οδηγώντας τον Λάμπρο σε πικρές σκέψεις τόσο για το ηθικό ανάστημα του λαού που με πάθος υπερασπίζονταν κατά την πολιτική του δράση όσο και για την ίδια την οργάνωσή του, η οποία παρά την επαναστατική της ρητορική θα απέχει από κάθε αντιδικτατορική ενέργεια, σε αντίθεση προς τις σφοδρά επικρινόμενες νεολαίες του κέντρου και της ΕΔΑ που άμεσα θα εμπλακούν σε ποικίλες μορφές αντίστασης. Η αντιμετώπιση που θα έχει από τους συντρόφους και φίλους του μετά τον πανικό των πρώτων εβδομάδων και την αβεβαιότητα για τις προθέσεις των κατασταλτικών μηχανισμών απέναντί του θα τον ωθήσουν στην αναθεώρηση των έως τότε σταθερών του βίου του.

Χαρακτηριστικές είναι οι πρώτες σελίδες της αφήγησής του για την επιλογή της κομματικής καθοδήγησης, τέσσερα μέλη της οργάνωσης (ανάμεσά τους ο ίδιος και η σύντροφός του Άννα) να παρουσιαστούν στο δικαστήριο και να δικαστούν για το αδίκημα της διανομής προκηρύξεων της ΠΠΣΠ, το οποίο είχε τελεστεί προδικτατορικά. Η κατηγορία αφορούσε στο περιεχόμενο της προκήρυξης που ανάμεσα στα άλλα διεκδικούσε τη νομιμοποίηση του ΚΚΕ, γεγονός που αρκούσε για

να απαγγελθεί στους τέσσερις η κατηγορία του κακουργήματος για την παράβαση του Α.Ν. 509/1947. Αν η δίκη γίνονταν πριν την επιβολή της δικτατορίας, οι κατηγορούμενοι/ες δεν θα αντιμετώπιζαν κανένα πρόβλημα, αντίθετα μια δίκη με αυτές τις κατηγορίες, ένα μόλις μήνα μετά το πραξικόπημα σήμαινε με απόλυτα βεβαιότητα τη φυλάκισή τους. Μπροστά στο κρίσιμο δίλημμα για τον αν οι κατηγορούμενοι θα πρέπει να παρουσιαστούν ή όχι στη δίκη, η καθοδήγηση της οργάνωσης αφενός άρχισε να διαδίδει ότι ο Λάμπρος «είχε σπάσει, πως είχε κάνει δήλωση» ενώ ταυτόχρονα τα μέλη του σπουδαστικού γραφείου της οργάνωσης διέδιδαν ότι αντίθετα οι ίδιοι ήσαν καταζητούμενοι και είχαν «περάσουν στην παρανομία», χωρίς ποτέ να έχουν αναζητηθεί από την αστυνομία, διαμένοντας σε ένα σπίτι στις παρυφές της πόλης, γεγονός γνωστό σε όλο τον πολιτικό περίγυρο της οργάνωσης. Η συνάντηση του Λάμπρου με τον ηγέτη της οργάνωσης και στενό του φίλο Κώστα θα επιβεβαιώσει τους φόβους του: δίχως να λάβουν υπόψη τη γνώμη του, οι σύντροφοί του είχαν αποφασίσει να τον περιθωριοποιήσουν. Τα μέλη της καθοδήγησης θα παρέμεναν στην παρανομία, αντίθετα ο Λάμπρος και οι άλλοι τρεις κατηγορούμενοι θα έπρεπε να παρουσιαστούν στο δικαστήριο για να καταδικαστούν και να εκτίσουν τις ποινές τους στην εξορία ή στις φυλακές. Σ' αυτό το κλίμα, ο Λάμπρος μετά από μια λυπηρά διεκπεραιωτική ερωτική συνάντηση με τη σύντροφό του Άννα, όπου κι εκείνη παίρνει αποστάσεις από τις απόψεις του, ταυτιζόμενη με την ηγεσία της οργάνωσης, ο Λάμπρος θα εισαχθεί σε μια κατάσταση λύτρωσης:

«Συνέχισε το δρόμο προς το σπίτι ήρεμος, για πρώτη φορά τόσο ψύχραιμος μετά την 21^η Απριλίου, παρ' όλη τη μοναξιά που τον περικύκλωνε από παντού. Τώρα ήταν ο Λάμπρος. Δεν ήταν ούτε στέλεχος της ΟΜΛΕ ούτε καν ο γκόμενος της Άννας. Ήταν ο Λάμπρος» (σελ. 73).

Όμως αυτή η λύτρωση από τα δεσμά και τις σταθερές του πρότερου βίου είναι εξαιρετικά εύθραυστη. Στη δίκη που παραπέμπονται για το αδίκημα της διανομής προκηρύξεων πριν τη δικτατορία, ο Λάμπρος, αντίθετα από τους συντρόφους του, θα κρατήσει μια λιγότερο μαχητική στάση που δεν αντιστοιχούσε προς τα εδραιωμένα πρότυπα του συνεπούς αγωνιστή. Μετά την καταδίκη του σε οκτώ μήνες φυλάκιση, αναμένοντας την προσαγωγή του στη φυλακή

«[...] ένιωθε κάτι σαν ντροπή αλυσοδεμένος δίπλα στην Άννα· να' φταιγε η ψυχосύνθεση του αρσενικού που τραυματίζεται από την επίγνωση της αδυναμίας δίπλα στο ταίρι του ή μια αίσθηση κατωτερότητας δίπλα στη συναγωνίστριά του που κράτησε καλύτερα από ό,τι εκείνος; Όπως και να' ταν, το συναίσθημα εκείνο θα το ένιωθε πολλές φορές ακόμα» (σελ. 94).

Αυτή η φαινομενικά ασυμβίβαστη με την ιδεολογία ενός αριστερού αντίληψη για τις γυναίκες θα επανέλθει στην επιφάνεια και με άλλες ευκαιρίες. Διαβάζοντας στους τοίχους ενός γυναικείου θαλάμου στο Μεταγωγών μηνύματα για τους τόπους προορισμού και το ύψος των ποινών τους θα παραδεχθεί: «Παρ' όλες του τις προσπάθειες, δεν μπορούσε παρά να βλέπει τις γυναίκες σαν πολύ ντελικάτα πλάσματα για φυλακές και βασανιστήρια. Κι ας ήταν συναγωνίστριες» (σελ. 131).

Μετά την αποφυλάκισή του, ο Λάμπρος θα συνειδητοποιήσει ότι η ανοχή της κοινωνίας προς τη δικτατορία εδραιώνονταν, οι άνθρωποι ακολουθούσαν τους καθημερινούς ρυθμούς της ζωής και οι μόνες φωνές αντίστασης εκπέμπονταν από τους ξένους ραδιοφωνικούς σταθμούς και το μοίρασμα προκηρύξεων χέρι με χέρι. Με τη φωνή της ηθικής να διαμαρτύρεται περιστασιακά, οι αριστεροί της

προδικτατορικής περιόδου, υπό την επιτήρηση των μηχανισμών της αστυνομίας θα ανασυνθέσουν τους δεσμούς τους «στα προδικτατορικά στέκια, όπως ήταν ο Γκιγκιλίνης, το Ντορέ και το κυλικείο της Φιλοσοφικής», αλλά και σε νέους χώρους, όπως για παράδειγμα οι μπουάτ, που άρχιζαν δειλά να αποτελούν τα νέα στέκια της νεολαίας. Αυτή η κατηγορία των παλιών αδρανοποιημένων αριστερών κατά τη γνώμη του Τάσου Δαρβέρη θα αποτελέσει «το σύνδεσμο ανάμεσα στην παλιά γενιά των «Λαμπράκηδων» και στη νέα του Πολυτεχνείου» (σελ. 154). Οι περιγραφές για την καθημερινότητα των νέων της εποχής, για τις συζητήσεις σχετικά με τα αντιαποικιοκρατικά κινήματα, τον Τσε και τα αντάρτικα στη Λατινική Αμερική, την εισβολή στην Τσεχοσλοβακία, τα ξενύχτια στις ταβέρνες, οι νυχτερινές βόλτες, τα αντάρτικα και τα τραγούδια του Θεοδωράκη πιστοποιούν μια διαδικασία υπογειοποίησης του αριστερού κινήματος που μακριά από την έκδηλη δράση κερδίζει χρόνο για να ριζώσει σε διακριτούς κοινωνικούς χώρους, αποτυπώνοντας ιδιαίτερες πρακτικές και στυλ ζωής. Γράφει ο Δαρβέρης χαρακτηριστικά:

«[...] η παλιά γενιά είχε βρει στη δικτατορία μια ευκαιρία να ζήσει τη ζωή της. Μέχρι το πραξικόπημα η πολιτική ήταν η σχεδόν αποκλειστική δραστηριότητα της. Μετά το πραξικόπημα, μην έχοντας τη δυνατότητα να συνεχίσει τον προηγούμενο τρόπο ζωής της, αποφάσισε να γευθεί όλα εκείνα που είχε στερηθεί. Δεν θα ήταν υπερβολή να ειπωθεί ότι η γενιά εκείνη, στα τέλη της δεκαετίας του '60 και στις αρχές του '70 πραγματοποίησε τη σεξουαλική της επανάσταση: οι καιροί άλλαζαν σιγά σιγά και ο πουριτανισμός της παλιάς Αριστεράς, από το '68 ακόμα, ανήκε στην Ιστορία». (σελ. 155)

Στην αρχική φάση αυτού του μετασχηματισμού ο αφηγητής θα αισθανθεί ξένος. Όπως γράφει χαρακτηριστικά θα νιώσει σαν ένας «άνθρωπος δίχως ταυτότητα». Έχοντας απολέσει την ταυτότητα του αγωνιστή, σε συναισθηματική κρίση λόγω του χωρισμού με την κοπέλα του, ο Λάμπρος θα διαπιστώσει ότι «είχε μόνο την ελευθερία του που δεν ήξερε τι να την κάνει» (σελ. 156). Σ' αυτή τη συγκυρία, αναζητώντας να επουλώσει το υπαρξιακό κενό που βίωνε, ο αφηγητής της ιστορίας θα συνδεθεί με την οργάνωση Σπουδαστική Πάλη που αργότερα θα μετονομαστεί σε Λαϊκή Πάλη, αποτελώντας ένα από τα τρία βασικά της στελέχη στη Θεσσαλονίκη. Με χαλαρή για τα δεδομένα της δικτατορίας δομή, η οργάνωση αριθμούσε κοντά στα 50 ιδεολογικά ετερόκλητα μέλη και οι πρώτες ενέργειες της ήταν το σκόρπισμα προκηρύξεων και το αιφνίδιο άνοιγμα πανό σε κεντρικούς δρόμους με αντιχουντικό περιεχόμενο. Η αναποτελεσματικότητα των μέσων συγκριτικά προς την ένταση των επιθυμιών για ουσιαστικά βήματα ανατροπής της δικτατορίας θα οδηγήσουν την οργάνωση στην υιοθέτηση της λογικής της δυναμικής αντίστασης. Τότε ο πιο σκληρός πυρήνας της οργάνωσης θα συνδεθεί με τον Στέργιο Κατσαρό που ως γνώστης χειρισμού εκρηκτικών υλών θα αναλάβει το σχεδιασμό για την τοποθέτηση ισχυρών βομβών στα εγκαίνια της έκθεσης Θεσσαλονίκης το Σεπτέμβριο του 1969. Όμως η ιστορία θα ακολουθήσει τα γνώριμα για την ελληνική αριστερά μονοπάτια της. Στις γραμμές της οργάνωσης ένας καταδότης θα οδηγήσει στην γρήγορη εξάρθρωσή της. Θα ακολουθήσει η γνωστή τελετουργία των συλλήψεων, των ανακρίσεων, των βασανισμών και της ομολογίας. Ειδικότερα για τον Λάμπρο, μια πρώτη απόπειρα αυτοκτονίας, η αυτοακυρωτική απολογία στο δικαστήριο και η καταδίκη σε ισόβια.

Στα τέλη του 1972, μετά την απόλυσή του από τη φυλακή θα παραμείνει στην Αθήνα σε ένα πρωτόγνωρο για τα δεδομένα της δικτατορίας περιβάλλον ανοχής των αντικαθεστωτικών:

«Η δικτατορία στην Αθήνα του 1972 δεν ήταν εκείνη που θυμόταν ο Λάμπρος: οι εκτοπίσεις είχαν από χρόνια σταματήσει, η λογοκρισία είχε καταργηθεί· τα βιβλιοπωλεία ήταν γεμάτα μαρξιστικά βιβλία και στις μπουάτ τα τραγούδια του Θεοδωράκη ακούγονταν συχνά· στις ταβέρνες όπου σύχναζαν οι φοιτητικές παρέες το πολιτικό τραγούδι κυριαρχούσε, στον ίδιο βαθμό που κυριαρχούσαν τα τζάκετ, τα μπλου τζιν, τα γένια» (σελ. 283)

Με την αίγλη του αντιστασιακού ο Λάμπρος θα ζήσει τη δική του «σεξουαλική επανάσταση». Όμως, αυτή η αίγλη σταδιακά θα χαθεί στη ρουτίνα της καθημερινότητας και στην ορμή των γεγονότων που θα ακολουθήσουν με την κατάληψη του Πολυτεχνείου και το κλείσιμο της σύντομης περιόδου «φιλελευθεροποίησης» του καθεστώτος. Η έλευση της δημοκρατίας θα σαρώσει τη γενιά της δυναμικής αντίστασης ή τουλάχιστον εκείνες κι εκείνους που δεν θα αξιοποιήσουν το αντιστασιακό τους πολιτικό κεφάλαιο. Η μοναξιά είναι το συναίσθημα που πρυτανεύει στον αναστοχασμό του Τάσου Δαρβέρη όταν ανακαλεί στη μνήμη του την έλευση της μεταπολίτευσης. Η μοναξιά του περιθωρίου και η αίσθηση ενός κενού που γεμίζει μόνο με τις αναμνήσεις ενός παρελθόντος που τότε, εκ των υστέρων, φαντάζει μεστό νοήματος.

Σε αντίθεση με τον Τάσο Δαρβέρη ο Στέργιος Κατσαρός, στα 1999, στις εκδόσεις Μαύρη Λίστα θα δημοσιεύσει τη δική του αυτοβιογραφική αφήγηση, υπακούοντας σε αυτό που οι David Snow και Richard Machalek ονομάζουν «υφιστάμενο πρότυπο συγγενών αφηγήσεων». Όπως υποστηρίζουν, συγκεκριμένες ιδεολογίες παρέχουν στους θιασώτες τους «βασικούς αλγόριθμους» επί τη βάσει των οποίων το στρατευμένο σε ένα κίνημα ή σε μια οργάνωση άτομο διαμορφώνει έναν αρμόζοντα απολογισμό της εμπειρίας του. Πρόκειται για ένα είδος ευθυγράμμισης που απορρέει από την ταύτιση της βιογραφικής διαδρομής του αγωνιστή με τη διαδρομή του κινήματος, στην υπόθεση του οποίου έχει αφιερωθεί. Τέτοιου τύπου αναστοχαστικές αφηγήσεις μοιράζονται ένα κοινό θεμελιακό μοτίβο πάνω στο οποίο σημειώνονται επιμέρους παραλλαγές, ανάλογα με τα ιδιαίτερα βιογραφικά χαρακτηριστικά του αφηγούμενου και τις διακριτές εμπειρίες του. (Snow and Machalek, 1984: 176)³

Ο Στέργιος Κατσαρός στο *Εγώ, ο Προβοκάτορας, ο Τρομοκράτης. Η γοητεία της βίας* δηλώνει εξ αρχής ότι από τη δεκαετία του '60 ήταν οπαδός του αντάρτικου πόλης και των γκεβαρικής έμπνευσης «επαναστατικών εστιών». Θέλει να κάνει ιστορικά ορατή την ζύμωση πολλών μελών της ΕΔΑ και των Λαμπράκηδων στις ιδέες της ένοπλης βίας ήδη από το θερμό καλοκαίρι του 1965, όταν κατά τη γνώμη τους η επίσημη ηγεσία της αριστεράς δεν εκμεταλλεύτηκε την «επαναστατική κατάσταση» που είχε δημιουργηθεί από το βασιλικό πραξικόπημα και τις λαϊκές αντιδράσεις που ακολούθησαν με τα Ιουλιανά.

Στο πρώτο ένα/τρίτο του κειμένου του, ο Κατσαρός θα εκθέσει τα γεγονότα της προδικτατορικής περιόδου και θα περιγράψει τα έντονα συναισθήματα απογοήτευσης

³ Για τη συζήτηση σχετικά με τις θεωρητικές προσεγγίσεις των μορφών της αυτοβιογραφίας βλ. Πασχαλίδης, Γ. (1993: 220-243). Ειδικότερα για το ρόλο των αφηγήσεων στα κοινωνικά κινήματα και τους τρόπους ανάλυσης του αφηγηματικού υλικού είτε πρόκειται για συνεντεύξεις είτε για αυτοβιογραφικά κείμενα είτε για αφηγήσεις που παράγονται στο πλαίσιο των κινηματικών οργανώσεων και δικτύων βλ. Polleta (2006) και Davis (2002).

που θα κατακλύσουν τον ίδιο και την ομάδα στην οποία ανήκε λόγω της κάμψης των λαϊκών κινητοποιήσεων μετά την ολοκλήρωση αυτού του κύκλου διαμαρτυρίας. Προς το τέλος αυτής της ενότητας, μέσα σε λίγες σελίδες περιγράφει τις συγκυρίες που ώθησαν ένα κομμάτι της γενιάς του να ταυτιστεί σχεδόν ολοκληρωτικά με την αριστερά και την υπόθεση της κοινωνικής επανάστασης.

Η διαδικασία της ριζοσπαστικοποίησης της δράσης, μετά την ύφεση μιας αγωνιστικής περιόδου, σε μειοψηφικούς κύκλους, η απόπειρα αναζωπύρωσης της απολεσθείσας δυναμικής του κινήματος μέσα από την ενεργοποίηση δυναμικότερων μέσων δράσης είναι ένα δεδομένο που έχει εντοπισθεί ερευνητικά και στις χώρες όπου, στις αρχές της δεκαετίας του '70, μετά την ύφεση της διαμαρτυρίας, θα ξεπηδήσουν ένοπλες οργανώσεις της αριστεράς. Όπως γράφει χαρακτηριστικά για την αντίστοιχη διεργασία στην Ελλάδα:

«Οι αγωνιστές αυτοί ήταν αποφασισμένοι να προχωρήσουν μέχρι τη ρήξη γιατί δεν ήταν δυνατό να ξαναγυρίσουν στην κατάσταση της 'κοινωνικής γαλήνης'. Μέσα από την περίοδο της γενικής ανάτασης του Ιούλη του '65 μπροστά στα μάτια τους άνοιξαν νέοι ορίζοντες. Το έντονο ενδιαφέρον για την πολιτική, η υποχώρηση του ατομικού συμφέροντος μπροστά στο γενικό, η αλληλεγγύη, η διάθεση για ανιδιοτελή προσφορά, όλα αυτά άφηναν να διαφανεί η ελπίδα για ένα νέο κόσμο χωρίς καταπίεση και εκμετάλλευση. Ο τύπος του νέου ανθρώπου που μισοφαινόταν μέσα στα γραπτά του Μαρξ, του Μπακούνιν και του Γκεβέρα είχε αρχίσει να παίρνει σάρκα και οστά μέσα στην παραζάλη των οδοφραγμάτων» (σελ. 81).

Η έλευση της δικτατορίας θα ενισχύσει τις πολιτικές πεποιθήσεις του Κατσαρού για την ανάγκη της ένοπλης δράσης και μετά από κάποιες περιπέτειες θα βρεθεί στην Κούβα για να εκπαιδευθεί ανεπίσημα στη χρήση εκρηκτικών υλών. Με την επάνοδο του στην Ελλάδα θα συνδεθεί με τη Λαϊκή Πάλη, θα συλληφθεί, θα καταδικαστεί σε ισόβια και θα ζήσει στις φυλακές, αντιμετωπίζοντας κι αυτός, όπως ο Τάσος Δαρβέρης, έντονα ψυχολογικά προβλήματα, μέχρι την απελευθέρωση όλων των πολιτικών κρατουμένων με την αμνηστία που παραχώρησε το απριλιανό καθεστώς στις 22 Αυγούστου του 1973. Στο υπόλοιπο του κειμένου του θα αφηγηθεί τις ημέρες της εξέγερσης του Πολυτεχνείου, εκθέτοντας τη δική του συμμετοχή και τις απόπειρες σύνδεσής του με ομάδες που φαινόταν να επιλέγουν τον ένοπλο αγώνα.

Είναι πραγματικά αξιοσημείωτο ότι απουσιάζει από τη γραφή του οποιαδήποτε αναφορά σε σχέσεις πέραν της πολιτικής δράσης. Ακόμα και με την όμορφη Κουβανή που συναναστρέφεται στην Αβάνα θα διαμορφώσει ένα πλαίσιο πολιτικής επικοινωνίας, δηλώνοντας:

«δεν ήταν μόνο τα εκφραστικά μάτια της Μαρκότ ούτε η λεπτή σιλουέτα της αυτό που με έκανε να θέλω να συνεχίσω τη γνωριμία. Εκείνη την εποχή ερωτευμένος ήμουν μόνο με την επανάσταση. Διαισθανόμουν ότι μαζί της θα μπορούσα να γνωρίσω μια ενδιαφέρουσα πλευρά της Κούβας, που δεν ήταν αρεστή στην επίσημη ηγεσία» (σελ. 124).

Στις τελευταίες σελίδες του κειμένου, ίσως για να ερμηνεύσει την αλλαγή των απόψεων του και την απομάκρυνσή του από τις περιπέτειες των ένοπλων οργανώσεων της μεταπολίτευσης θα ομολογήσει ότι όλα τα νεανικά του χρόνια είχε «ζήσει σαν κοσμοκαλόγερος», δίχως ανθρώπινες φιλίες, δίχως ερωτικές σχέσεις, δίχως τις ικανοποιήσεις που δίνει στους ανθρώπους η δημιουργική εργασία. Στη

γοητεία της βίας που ξαναπρόβαλε ως δυνατότητα στο μεταπολιτευτικό τοπίο ο Στέργιος Κατσαρός, όπως γράφει, δεν θα υποκύψει στον πειρασμό της και θα μείνει απέξω, επιλέγοντας τη νόμιμη πολιτική δράση που υποβάλλεται στον αναγνώστη ότι συνεχίζει, μέχρι τουλάχιστον τη στιγμή ολοκλήρωσης της συγγραφής του βιβλίου.

IV. Συμπεράσματα

Συμπερασματικά, παρά τις κοινές εμπειρίες των δύο συγγραφέων και την ενεργοποίηση όμοιων στα δύο κείμενα αφηγηματικών αξόνων κατά τη συγγραφή των αυτοβιογραφικών τους αφηγήσεων είμαστε σε θέση να διαπιστώσουμε χαρακτηριστικές αποκλείσεις. Ως προς τον πρώτο κοινό αφηγηματικό άξονα, τον σχετικό με το κοινωνικό περιβάλλον όπου ενθυλακώνεται η ατομική πράξη, ο μεν Τάσος Δαρβέρης τείνει να παράγει μια πιο γενική αφήγηση που επικεντρώνεται στην εκλαμβανόμενη ως αυταπόδεικτη κατάδειξη του ασφυκτικού κοινωνικού και πολιτισμικού πλαισίου που συνοδεύει το αυταρχικό καθεστώς της δικτατορίας, για να αναδείξει αντιστικτικά τις δυνατότητες βίωσης μιας πρωτόγνωρης αίσθησης ελευθερίας για όσους έπαιρναν την απόφαση της ανίχνευσης μιας εξόδου από τον κυρίαρχο και διάχυτο εφησυχασμένο μικροαστισμό των διευρυνόμενων αστικών στρωμάτων. Αντίθετα, ο Στέργιος Κατσαρός, τοποθετεί στο επίκεντρο της δικής του αφήγησης την εξιστόρηση της πορείας της αριστεράς στην μετεμφυλιακή Ελλάδα, αναπαράγοντας όλα τα ιδεολογικά κλισέ ενός αναφυόμενου αριστερισμού, σχετικά με την προδομένη επανάσταση και τις άοκνες προσπάθειες μιας μερίδας αγωνιστών να ανασυγκροτήσουν την αναγκαία για την εργατική τάξη, επαναστατική πρωτοπορία. Η ευρύτερη κοινωνική πραγματικότητα, εγχώρια και διεθνής, στην αφήγηση του Κατσαρού αρθρώνεται με τέτοιο τρόπο ώστε η ατομική βιογραφική τροχιά νομοτελειακά και αδήριτα να ταυτίζεται με εκείνη του κινήματος. Αντίθετα στην αφήγηση του Δαρβέρη ελλοχεύει και αναδεικνύεται διαρκώς η ενδεχομενικότητα, οι ανοικτές επιλογές, ο συνειδησιακός και ο ηθικός μόχθος του βάρους της ατομικής απόφασης, όπως επίσης και οι αντιφάσεις, τα ρήγματα και οι ασυνέχειες. Υπό αυτήν την έννοια, ο δεύτερος αφηγηματικός άξονας, εκείνος που αφορά στις ατομικές εμπειρίες και συμπεριφορές του αφηγούμενου την ιστορία ζωής του είναι εξαιρετικά ισχνός στην αφήγηση του Κατσαρού ενώ αντίθετα εμφανίζεται υπεραναπτυγμένος στην γραφή του Τάσου Δαρβέρη.

Αξίζει να συζητήσουμε δύο επιπλέον διαφορές στην άρθρωση των δύο αυτοβιογραφικών αφηγήσεων. Η μια αφορά στην χρονική πλαισίωσή τους (Maynes, Pierce and Laslett, 2008: 44) ή καλύτερα στην επιλογή της στιγμής της γραφής, του χρονικού σημείου που επιλέγεται για την έναρξη του αναστοχαστικού εγχειρήματος του αυτοβιογραφικού αφηγήματος. Η αρχική έκδοση του βιβλίου του Τάσου Δαρβέρη από τις εκδόσεις Τρίλοφος (1983) τοποθετείται σε μια περίοδο που σημαδεύεται από την σαρωτική κατίσχυση του Πασοκ στις εκλογές του 1981 και τη διάχυση ενός ιδιόμορφου πολιτικού λόγου, μείγμα ενός τριτοκοσμικού εθνοκεντρικού αντι-ιμπεριαλισμού και ενός αντικαπιταλισμού με αυτοδιαχειριστικές αιχμές που οδηγούν την παραδοσιακή αριστερά σε αμηχανία και σε κρίση, η οποία αποτυπώνεται ιδιαίτερα στην απίσχναση της τότε λεγόμενης «επαναστατικής αριστεράς». Στο περιβάλλον αυτό, ίσως ο Τάσος Δαρβέρης με το αυτοβιογραφικό του κείμενο θέλει να δώσει το στίγμα τους τέλους μιας ένδοξης, αλλά για τον ίδιο ολοκληρωμένης περιόδου και την απαρχή μιας νέας διαδρομής, ριζικά διαφορετικής, την οποία ο ίδιος θα ακολουθήσει με την γνωστή στους κοντινούς του ανθρώπους ανιδιοτελή αισιοδοξία και αφοσίωση. Αντίθετα, η αφήγηση του Στέργιου Κατσαρού εκδίδεται πολύ αργότερα, το 1999, όταν αρχίζουν να πυκνώνουν οι πιέσεις για την

εξουδετέρωση των αριστερών οργανώσεων ένοπλης βίας ενόψει της ανάληψης της διοργάνωσης των Ολυμπιακών Αγώνων από την Ελλάδα. Σε τούτο το διαφορετικό πλαίσιο και λαμβάνοντας υπόψη το προλογικό σημείωμα του Νικόλα Βουλέλη, στην κατάληξη του οποίου γράφει χαρακτηριστικά: «Η μαρτυρία του [Στέργιου Κατσαρού] είναι βαθειά ανθρώπινη και απομυθοποιητική. Ας τη διαβάσουν όλοι όσοι ενδιαφέρονται για την ιστορία των τελευταίων σαράντα χρόνων και όχι μόνο όσοι ψάχνουν να ανακαλύψουν τρομοκράτες», μπορούμε να εικάσουμε ότι το αυτοβιογραφικό εγχείρημα υπηρετεί, πέραν των πολλών άλλων στοχεύσεων του συγγραφέα, την δημόσια κατάθεση μιας εμπειρίας που αν έμενε κτήμα προσωπικό θα μπορούσε να καταστεί αντικείμενο μιας ακόμα μηχανοραφίας εκείνων των αφανών, εγχώριων και αλλοδαπών, μηχανισμών που επεδίωκαν γρήγορες «επιτυχίες» στον τομέα της «μάχης ενάντια στην τρομοκρατία».⁴

Αν η πρώτη διαφορά που εντοπίσαμε αφορά στην ατομική υποκειμενικότητα, δηλαδή στους αφετηριακούς όρους του αυτοβιογραφούμενου προσώπου, μια δεύτερη διαφορά μπορεί να εντοπιστεί στο συλλογικό υποκείμενο που η «ιστορία του» τίθεται στο επίκεντρο των κειμένων που εξετάζουμε (Maynes, Pierce and Laslett, 2008: 47). Από τη μια στο κείμενο του Τάσου Δαρβέρη μπορούμε να ισχυριστούμε ότι βρισκόμαστε μπροστά σε μια αφήγηση που επιχειρεί να εξιστορήσει τα βιώματα μιας γενιάς, της νέας γενιάς που η βιογραφική της ασφάλεια και συνέχεια διακόπτεται από την αιφνίδια έλευση της πολιτικής εκτροπής του απριλιανού πραξικοπήματος ενώ από την άλλη ο Στέργιος Κατσαρός εξιστορεί τους όρους διαμόρφωσης μιας συλλογικής υποκειμενικότητας ενός άλλου είδους, εκείνου των επαναστατών που παρά την έντονη μειοψηφική τους υπόσταση κρίνει πως δυσανάλογα έχουν αποθέσει το δικό τους σφραγίζων αποτύπωμα στην ιστορούμενη εποχή.

Ως προς τους όρους στράτευσης στο αντιδικτατορικό κίνημα της δυναμικής αντίστασης που αναπτύσσεται κατά τα πρώτα χρόνια της δικτατορίας, από την ανάλυση των κειμένων μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι αυτή διαμορφώνεται κατ' αρχήν ως συνέχεια της ένταξης στην αριστερά, αλλά και της συμμετοχής σε δίκτυα αγωνιστών που χαρακτηρίζονται από αλληλέγγυες πρόσωπο-με-πρόσωπο σχέσεις. Σ' αυτήν την πρώτη περίοδο του αντιδικτατορικού αγώνα η επιλογή της βίαιης δράσης φαίνεται να επηρεάζεται με τη σειρά της από τρεις παράγοντες: α) το ατελέσφορο των παραδοσιακών, συμβατικών μεθόδων κινητοποίησης στο περιβάλλον ενός αυταρχικού και εξόχως καταπιεστικού καθεστώτος, β) την ανάγκη διαφοροποίησης κυρίως των ηλικιακά νεώτερων αγωνιστών από την κατεστημένη αριστερά, η οποία σταδιακά μετέθετε την αντιστασιακή της δράση στο εξωτερικό της χώρας, και γ) τις ιδεολογικές επιρροές από τα αντι-ιμπεριαλιστικά και αντιαποικιακά κινήματα και ιδιαίτερα από την επιρροή που ασκεί η φιγούρα του Τσε στη Νέα Αριστερά. Βαθμιαία, βέβαια, είμαστε σε θέση να αναγνωρίσουμε μια σειρά από τροποποιήσεις, οι οποίες αφορούν σε μια πιο άμεση σύνδεση της καθημερινής ζωής μιας μερίδας νέων της ελληνικής κοινωνίας με την πολιτική στράτευση στον αντιδικτατορικό αγώνα. Τούτη η αλλαγή παραδείγματος γίνεται περισσότερο ορατή σε κείμενα των μετεχόντων στο αντιδικτατορικό φοιτητικό κίνημα που θα διαδεχθεί τη δυναμική αντίσταση στη δικτατορία.

⁴ Χαρακτηριστική είναι η επισήμανση στο εισαγωγικό κείμενο στη δεύτερη έκδοση του βιβλίου για μια εμπειρία του Τάσου Δαρβέρη με κάποιον «αμερικανό φίλο», ο οποίος ενδιαφέρονταν να εκδώσει το βιβλίο του στις ΗΠΑ και αναζητούσε μια σειρά από διευκρινήσεις για πρόσωπα και πράγματα της εξιστορούμενης περιόδου (Λιάκος, Παπαθεοδώρου, 2002: 26-27).

Βιβλιογραφία

- Αβδελά, Ε. (2011) «Η ελληνική νεολαία στον 20^ο αιώνα», *Αρχειοτάξιο*, σελ. 195-199.
- Davis, J.E. (2002) «Narrative and Social Movements», στο Davis, J.E. (επιμ.) *Stories of Change. Narrative and Social Movements*, State University of New York Press, Albany, σελ. 3-29.
- Δαρβέρης, Α. (2002) *Μια ιστορία της νύχτας, 1967-1974*, Βιβλιοπέλαγος, Αθήνα.
- Καγιαλής, Τ. (1996) «Η αυτοβιογραφία ως κατασκευή», στο Πούλος, Π. (επιμ.) *τοπικά β' / Περί κατασκευής*, Εταιρεία Μελέτης των Επιστημών του Ανθρώπου/ Νήσος, 1996, Αθήνα, σ. 337-345.
- Καραμανωλάκης, Β. Ολυμπίτου, Ε. Παπαθανασίου, Ι. (επιμ.) (2010) *Η ελληνική νεολαία στον 20^ο αιώνα. Πολιτικές διαδρομές, κοινωνικές πρακτικές και πολιτιστικές εκφράσεις*, Θεμέλιο, Αθήνα.
- Κατσάπης, Κ. (2007) *Ήχοι και απόηχοι. Κοινωνική ιστορία του ροκ εν ρολ φαινομένου στην Ελλάδα, 1956-1967*, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα.
- Κατσαρός, Σ. (1999) *Εγώ ο προβοκάτορας, ο τρομοκράτης. Η γοητεία της βίας*, Μαύρη Λίστα, Αθήνα.
- Κονδύλης, Π. (2001) *Ισχύς και απόφαση. Η διαμόρφωση των κοσμοεικόνων και το πρόβλημα των αξιών*, Στιγμή, Αθήνα.
- Λαμπροπούλου, Δ. (2009) *Οικοδόμοι. Οι άνθρωποι που έχτισαν την Ελλάδα 1950-1967*, Βιβλιόραμα, Αθήνα.
- Λιάκος, Α. Παπαθεωδώρου, Γ. (2002) «“Το παρελθόν μας ανήκει”. Το νυχτερινό δρομολόγιο μιας γενιάς», (εισαγωγή στη Β' έκδοση), στο Δαρβέρης, Τ. *Μια ιστορία της νύχτας 1967-1974*, Βιβλιοπέλαγος, Αθήνα, σελ. 9-27.
- Maynes J. M. Pierce J. L. Laslett B. (2008) *Telling Stories. The Use of Personal Narratives in the Social Sciences and History*, Ithaca and London: Cornell University Press.
- Μπεκ, Ου. και Ζίγκλερ, Ο. Ε. (2000) *Μια ζωή δική μας. Περιηγήσεις στην άγνωστη κοινωνία που ζούμε*, Νήσος, Αθήνα.
- Παπαθανασίου, Ι. (1996) «Βίωμα, ιστορία και πολιτική. Η υπόσταση της προσωπικής μαρτυρίας. Σκέψεις με αφορμή δύο βιβλία του Τάκη Μπενά», *Τα Ιστορικά*, 24-25: 253-266.
- Πασχαλίδης, Γ. (1993) *Η ποιητική της αυτοβιογραφίας*, Σμίλη, Αθήνα.
- Polletta, F. (2006) *It Was Like a Fever. Storytelling in Protest and Politics*, The University of Chicago Press, Chicago and London.

Ρήγος, Α. Σεφεριάδης, Σ. Χατζιβασιλείου, Ε. (επιμ.) (2008) *Η “σύντομη” δεκαετία του '60. Θεσμικό πλαίσιο, κομματικές στρατηγικές, κοινωνικές συγκρούσεις, πολιτισμικές διεργασίες*, Καστανιώτης, Αθήνα.

Snow, D. and Machalek, R. (1984) «The Sociology of Conversion», *Annual Review of Sociology*, 10: 167-190.

Τσιώλης Γ. (2006) *Ιστορίες ζωής και βιογραφικές αφηγήσεις. Η βιογραφική προσέγγιση στην κοινωνιολογική ποιοτική έρευνα*, Κριτική, Αθήνα.

Tsiolis G., and Papaioannou (2011) «Biographieforschung in Griechenland: Entwicklung unter dem Einfluss der “deutschen Schule”», στο Herzberg H., and Kammler E. (eds.) *Biographie und Gesellschaft. Überlegungen zu einer Theorie des modernen Selbst*, Campus Verlag, Frankfurt-New York, σελ. 435-458.

Τζανάκης Μ., (2012) *Ψυχική ασθένεια και σύγχρονες πρακτικές του εαυτού. Μια μαρτυρία ζωής*, Πεδίο, Αθήνα.